

С.І Матвієнко (м. Ніжин)

**ФОЛЬКЛОР ЧЕРНІГІВЩИНИ ЯК ЗАСІБ
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ**

У статті розкриті особливості впровадження регіонального фольклору в структуру професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти. Автором зроблений аналіз видів фольклору Чернігівського регіону і схарактеризовано особливості його використання в роботі з дітьми дошкільного віку як частини практичної підготовки майбутніх вихователів.

Ключові слова: професійна підготовка, фольклор, жанри фольклору, Чернігівщина, майбутні вихователі.

Нинішній етап розвитку українського суспільства характеризує реформування державної системи освіти згідно з принципом її національної спрямованості. Серед завдань сучасної освіти пріоритетним є визнання освіти важливим знаряддям національного розвитку, збереження та збагачення форм і видів культури як дієвих засобів виховання молодого покоління. Це завдання обумовлюється невіддільністю освіти від національного ґрунту в органічному поєднанні національної освіти, історії, фольклору та народних традицій.

У системі дошкільної освіти, відповідно до вимог Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI ст.), Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [1], усе більшої актуальності набуває ідея духовного зростання дитини завдяки її природній інтеграції в культуру рідного краю. З огляду на це, у системі підготовки висококваліфікованих кадрів дошкільних працівників виняткового значення набуває удосконалення теоретичної і практичної підготовки майбутніх вихователів до використання в роботі з дітьми кращих зразків фольклору як складника регіональної культури. Необхідністю пошуку шляхів удосконалення теоретичної та практичної підготовки майбутніх вихователів визначається **актуальність даного дослідження**.

Метою дослідження є розкриття особливостей використання регіонального фольклору (на прикладі фольклору Чернігівщини) у структурі підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Розкрити особливості фольклору Чернігівщини щодо можливостей його використання в сучасній практиці дошкільних навчальних закладів (ДНЗ).
2. Визначити особливості вишівської підготовки майбутніх фахівців дошкільного виховання щодо використання в ній регіонального фольклору.

Питанням використання фольклору в роботі з дітьми та учнівською молоддю присвячені праці Л. Артемової,

А. Богуш, Н. Гавриш, О. Гончаренко, А. Іваницького, Г. Падалки, Т. Науменко, О. Рудницької, О. Ростовського, С. Садовенко, А. Шевчука та ін.

Кожна особистість упродовж життя є споживачем матеріальних і духовних надбань культури рідного краю і, водночас, їхнім перетворювачем у власній діяльності. Звертання до духовних надбань попередніх поколінь, вироблених традицій виховання і просвітництва, що знаходить своє втілюється в сучасних концепціях дошкільної освіти. Створена під науковим керівництвом Л.В. Артемової *Концепція дошкільного виховання в Україні* (1993 р.) передбачає забезпечення в навчально-виховному процесі сучасних ДНЗ етнізації особистості: природного входження дитини в духовний світ і традиційне життя рідного краю; у культуру нації як складника загальнолюдської культури, що будується на ґрунті ідей гуманізму і демократизму.

Важливу роль щодо визначення шляхів опанування дитиною культурної спадщини рідного краю та її подальше практичне використання відводиться вихователю як своєрідному провіднику в процесі залучення дошкільників до народних традицій і фольклору. П. Щербань зазначав, що у вищому навчальному закладі навчально-виховний процес повинен спрямовуватися на виховання національної свідомості майбутнього педагога, а також на формування естетичної культури студента, який «прагнув би оволодіти елітними ознаками і вважав би це за найвищу честь». Під елітними ознаками вчений розуміє професійні якості, що виявляються в площині знань, духовності, інтелектуальності, патріотизму готовності до запровадження інновацій у практичній діяльності [8, с. 4].

Нині залучення дітей дошкільного віку до елементів регіональної культури є соціальним замовленням суспільства. Потреба освіти в засвоєнні «близького», емоційно насиченого культурного простору, під час якого відбувається засвоєння дитиною культурних артефактів, обумовлює наявність соціально та культурно значущої інформації для даного

регіону, а також для творчого зростання й духовного збагачення кожної дитини засобами народних традицій, фольклору тощо.

Український фольклор - це неосяжне джерело духовності. Його сторінки зберігають давні обряди, звичаї, історію, свята, традиції, світосприйняття та виховний досвід минулих поколінь. Специфіка фольклору полягає в тому, що вона об'єктивно зумовлює необхідність його пізнання, взаємодії з його духовними й матеріальними проявами та отримати відповідний педагогічний результат.

Л. Шеремет визначала особливістю фольклору його оригінальну художньо-філософську систему, що відтворює характер зв'язків етносу з, навколишнім світом на різних етапах історичного розвитку даного народу [7, с. 22].

Фольклористика стверджувала, що всі фольклорні жанри поділяються на дві великі групи:

- твори, які виконуються й побутують у середовищі дорослих;
- « твори, які побутують серед дітей [3, с. 567].

Не ставлячи за мету зробити детальний аналіз видів і жанрів фольклору, зазначимо, що у сфері дитячого фольклору основними жанрами є колискові пісні, заклички, примовки, колядки, щедрівки, дитячі ігри тощо, які широко використовуються в практичній роботі педагога. Разом із вивченням творів основних жанрів дитячого фольклору, вихователь ДНЗ ознайомлює дітей із широким колом фольклорного матеріалу для дорослих.

Проведений аналіз виявив, що в університетах як теоретичні, так і практичні аспекти педагогічної підготовки студентів до використання в педагогічній діяльності елементів регіональної культури, зокрема, фольклорної та виховної спадщини, зведені до мінімуму, що не завжди відповідає специфіці їхньої подальшої практичної діяльності. Зазначимо, що діяльність вихователя ДНЗ щодо залучення дитини до фольклору рідного краю повинна будуватися з урахуванням таких принципів:

- Культуровідповідності - робота організується з урахуванням інтеріоризації (засвоєння) та подальшого розвитку особистістю дитини досягнень культури.

- Інтегративності як взаємозв'язок різних видів діяльності (пізнавальної, ігрової, продуктивної тощо) у створенні образу, що засвоюється засобами різних видів фольклору.

- Естетизації, що зумовлює наповнення життя дітей яскравими переживаннями від пізнання з фольклорними жанрами.

- Системності й послідовності у проведенні робота.

Видами фольклору, які найактивніше використовуються у практиці роботи з дітьми дошкільного віку, є музичний, хореографічний та усна народна творчість. До жанрів фольклору, які супроводжують проведення заходів виховного і просвітницького характеру у ДНЗ, зараховуються календарно-обрядові й родинно-обрядові, ліричні пісні, казкова та історична проза (легенди, перекази, народні оповідання тощо) і твори пареміографії (прислів'я, приказки, загадки).

Зупинимося на розкритті особливостей фольклору Чернігівщини як унікального культурного явища з окресленою специфікою його видів. Виданий учений- фольклорист і етнограф кінця ХХ ст. В. Дубравін так характеризував традиційні риси й новації музичного фольклорного процесу Чернігівщини:

- різностильовість фольклору. Разом із загальноетнічними культурними традиціями в регіоні ще міцно тримається субетнічна традиція, характерна для Поліської зони. Порівняно із загальнонаціональною, рівень субетнічної історичної пам'яті *(щодо її впливу на особистість - С.М.)* є ґрунтовнішим;

- корпус традиційної пісенної культури в Чернігівському регіоні, сформований в далеку історичну епоху, не розпався донині;

- у контексті сьогодення усна народна творчість Чернігівщини існує у схрещенні 2 напрямів: традиційної форми ужитку (під час проведення свят та обрядів) і новітніх тенденцій музикування, визначених, насамперед, сучасною концертною практикою [2, с. 13].

У наукових розвідках О. Пархоменка щодо стилістичних особливостей народно-хореографічних жанрів Чернігівського Полісся визначено, що «рухи танців відзначаються пластичною округлістю, що великою мірою залежить від характеру використання рук, корпусу та голови. Для цього регіону... характерна багатообразна танцювальна лексика, рухливий темп, темпераментна манера виконання, притаманна білоруській танцювальній побутовій лексиці та манері виконання» [5, с. 237].

Отже, фольклор Чернігівщини, морфологічно визначений передовсім її територіальними особливостями (близькість до кордонів Білоруського Полісся та північно-західних областей Росії), характеризується суттєвими відмінностями від загальнонаціонального фольклору [6, с. 12]. Саме це зумовлює необхідність збагачення фахової підготовки студентів знаннями про такі особливості регіональної культури, як регіональні виховні традиції, фольклор та усна народна творчість регіону, народно-ужиткове мистецтво краю тощо.

Зазначимо, що акцентуація в нашому дослідженні на видово-жанровій структурі фольклору дозволяє визначити, що необхідні знання про їх особливості студент здобуває з курсів «Культурологія» та «Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з основами народознавства» тощо (див. схема 1).

Культурологія

Схема 1. Модель опанування регіонального фольклору спеціальності «Дошкільне виховання» в процесі професійної підготовки

Зі схеми визначається, що регіональний фольклор може стати змістовною одиницею кількох професійно орієнтованих навчальних курсів спеціальності «Дошкільне виховання». Проте, як свідчить аналіз документально-нормативної бази, вивчення студентами основ культури рідного краю, серед них і регіонального фольклору, не передбачено навчальною програмою жодного курсу.

У процесі професійної підготовки майбутній вихователь повинен оволодіти знаннями в галузі історії та культури рідного краю, які формуються в процесі вивчення курсу «Культурологія» - єдиного серед дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу. Окремим розділом даного навчального курсу є «Краєзнавство», що знайомить студентів з історією культури, визначними пам'ятками рідного краю; розкриває особливості діяльності й творчості найпомітніших діячів у галузі культури й освіти регіону, знайомить із їхніми біографічними даними, ознайомлює з методами здійснення фольклорних досліджень.

Аналіз змісту науково-дослідницької роботи студентів щодо вивчення фольклору рідного краю виявив, що проведення фольклорних експедицій, здійснення етнографічних досліджень нині майже не практикується у педагогічних вишах. Студенти, зазвичай, не зацікавлені в обранні відповідної тематики для проведення наукової роботи.

На нашу думку, засвоєння надбань культури регіону, зокрема - фольклору, студентами спеціальності «Дошкільне виховання» характеризується несистематичним і фрагментарним характером, що не охоплює всі сфери культури, зокрема - види фольклору. Серед ефективних спецкурсів і факультативів бракує таких, які б урахували вивчення культурної спадщини рідного краю, досвіду використання фольклору в роботі з дітьми різних вікових категорій.

Ефективним засобом удосконалення професійної підготовки майбутнього вихователя, як свідчать результати нашого дослідження, є читання для студентів освітнього рівня «спеціаліст» спецкурсу, метою якого визначається сприяння формуванню в них необхідної ерудиції в галузі регіональної культури; творчому переосмисленню і знаходженню можливості реалізації фольклору рідного краю (акцентуючи на його практичній значущості) у практику сучасних дошкільних навчальних закладів.

Аналіз стану підготовки майбутнього вихователя ДНЗ до використання культурної спадщини рідного краю, здійснений нами під час читання спецкурсу «Музична освіта і виховання дітей та учнівської молоді на Чернігівщині» [4] (на прикладі Чернігівщини як регіону з багатою історією та потужними культурно-освітніми традиціями), виявив, що опанування студентами лише змісту навчального курсу «Культурологія» є недостатнім. Представлені в програмі даного курсу теми нами пропонується доповнити темами з вивчення регіонального фольклору та музичного краєзнавства, які серед предметних напрямів є найменше

розробленими як на дидактичному, так і на методичному рівнях, оскільки спеціально майже не досліджувалися.

На нашу думку, поглибленню вивчення студентами фольклору Чернігівщини на теоретичному рівні сприятиме проведення циклу лекцій-бесід «Епічні твори, створені на Чернігово-Сіверщині», «Кобзарське мистецтво Чернігівщини та регіональний фольклор», «Дитячий фольклор Чернігівщини», «Музичний фольклор Чернігівщини та його видатний знавець В.В. Дубравін».

Активізації науково-дослідницької діяльності студентів сприятиме наукова реконструкція тематики індивідуально-дослідницьких завдань, передусім - рефератів, а також використання таких методів, як складання фольклорної карти краю, упорядкування фонотеки, складання добірки музично-етнографічної і літературно-фольклорної спадщини Чернігівського краю. Зазначимо, що в суспільстві поступово зменшується пласт так званих «носіїв фольклору», фольклор стає адаптованішим до сучасного мистецтва. Тому складання репертуарного фонду з епічних, лірико-побутових творів, які є окрасою культурної спадщини Чернігівщини, є на часі й потребує активного залучення молодих науковців до даного виду роботи.

У межах розширення можливостей упровадження фольклору в структуру професійної підготовки майбутніх вихователів потенційним визначається вдосконалення позааудиторної діяльності студентів щодо їхнього професійного становлення як майбутніх вихователів. Ознайомленню дітей дошкільного віку та їхніх батьків з багатством культури Чернігівщини сприятиме проведення виховних та просвітницьких заходів студентами спеціальності «Дошкільне виховання» спільно з батьками, учнями молодших класів, учнями місцевих недільних шкіл, шкіл мистецтв тощо.

Опанування майбутніми педагогами-вихователями ДНЗ знань регіонального фольклору є необхідною умовою їхньої професійної підготовки з огляду на вимоги сьогодення.

Запропонований нами аналіз фольклору Чернігівщини визначив його регіональні особливості, які повинні враховуватись у змісті фахово орієнтованих курсів спеціальності «Дошкільне виховання». Удосконаленню вишівської підготовки студентів сприятиме читання спецкурсів, наукова реконструкція науково-дослідницької роботи, серед іншого і проведення етнографічних досліджень, просвітницько-виховної роботи на матеріалі регіонального фольклору тощо.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, АПН України; [наук, ред. та упор. О.Л. Кононко]. - К.: Світич, 2008.-430 с.
2. Дубравін В.В., Дубравіна В.Г. Українські народні ліричні пісні / [хрестоматія; навчальний посібник для студ. пед. ф-тів] / В.В. Дубравін, В.Г.Дубравіна. - Ніжин, 1996. - 128 с.
3. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість : [підручник] / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. - К. : Знання-Прес, 2005. - 591 с.
4. Матвієнко С.І. Музична освіта та виховання дітей і молоді на Чернігівщині (XVIII – XIX ст.) : навч. посібник / С.І. Матвієнко - Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – 186 с.
5. Пархоменко О.М. Стилiстичні особливості танців Чернігівського Полісся / О.М. Пархоменко // Проблеми мистецької освіти: зб. наук.-метод. статей ! Відп. ред. О.Я. Ростовський. - Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2008. - Вип. 2. - С. 236-243.
6. Пономаревський С. Б. Пісенний фольклор Чернігівського Полісся: регіональні особливості та поетика : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.07. «Фольклористика» / С. Б. Пономаревський. - К., 1997.-25 с.

7. Шеремет Л. Прилучення дітей до фольклорної спадщини в умовах урбанізованого середовища / Л. Шеремет // Рідна школа — 2004. — №1. - С. 22-24.

8. Щербань П.М. Національна еліта. Яка роль у її формуванні належить вищій школі? / П.М. Щербань // Освіта. - 2002. - №23. - С. 5.

В статье раскрыты особенности внедрения регионального фольклора в структуру профессиональной подготовки будущих специалистов дошкольного образования. Автором сделан анализ видов фольклора Черниговского региона и охарактеризованы особенности его использования в работе с детьми дошкольного возраста как части, практической подготовки будущих воспитателей.

Ключевые слова; профессиональная подготовка, фольклор, жанры фольклора, Черниговщина, будущие воспитатели.

The features of introduction of regional folk-lore in the structure of professional preparation of future specialists of preschool education are exposed in the article. By an author the analysis of types of folk-lore of the Chernihiv region is done and the features of his use in work with the children of preschool age as parts of practical preparation of future educators are described.

Key words: professional preparation, folk-lore, genres of folk-lore, Chernihivshchina, future educators.